

TÜRKİYE'DE DEMOGRAFİK FIRSAT PENCERESİ VE EĞİTİMİN YAYGINLAŞMASININ SOSYOEKONOMİK ETKİLERİ

SOCIO-ECONOMIC EFFECTS OF THE DEMOGRAPHIC WINDOW OF OPPORTUNITY AND EDUCATIONAL EXPANSION IN TURKEY

CANER ÖZDEMİR*

ÖZET

Bu makalede Türkiye’de demografik geçiş ve eğitimin yaygınlaşmasının sosyal ve ekonomik etkileri değerlendirilmektedir. Türkiye’nin yüksek genç nüfus oranı ile açık olan demografik fırsat penceresi ve son yıllarda gerek ilköğretim gerekse yükseköğretimde hızla artan okullaşma oranlarının ne gibi fırsatlar doğurduğu, bu fırsatların değerlendirilmesi için gerekli koşulların neler olduğu, bu fırsatların yarattığı hedeflere ulaşmada sosyal ve ekonomik engellerin neler olduğu tartışılmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’nin orta gelir grubundan yüksek gelirli ülke grubuna çıkması olanağı, istihdam piyasasının değişen yapısı ve toplumsal tabakalaşmada yaşanan değişiklikler ele alınmıştır. Yapılan incelemeler hem eğitim hem de istihdam alanında çeşitli olumlu niceliksel ilerlemelerin olduğunu göstermektedir. Ancak yine de pek çok göstergede Türkiye’nin gelişmiş ülkeler düzeyinin altında kaldığı görülmektedir. Ayrıca, niceliksel ilerlemenin niteliksel iyileşmeleri sağlayacak politikalarla desteklenmesi gerekliliği de ortaya konmuştur.

ANAHTAR KELİMELER: Demografik fırsat penceresi, eğitimin yaygınlaşması, genç işsizliği, orta gelir tuzağı, toplumsal tabakalaşma

* Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Farabi Kampusu İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kat:5 Oda: 511, 67100 Zonguldak +90 372 291 16 94, +90 536 727 09 33, canerozdemir@beun.edu.tr
Makale gönderim tarihi / Received on : 15 Şubat 2019 / February 15, 2019
Makale kabul tarihi / Accepted on : 6 Eylül 2019 / September 6, 2019

ABSTRACT

In this article, social and economic effects of demographic transition and educational expansion in Turkey are evaluated. The opportunities created by the young population and demographic window of opportunity and by the increasing rates of enrolment both in primary and tertiary education, the requirements for fulfilling these opportunities, and the social and economic obstacles for reaching the goals set by these opportunities are discussed. In this sense, the potential of Turkey for advancing to upper income group, the changing structure of the employment market and the changes in the social stratification are analysed. Evaluations of these reveal that there are various quantitative advancements both in education and employment. However, Turkey still lags behind developed countries in terms of various indicators. Moreover, it is considered that quantitative progress should be partnered with policies aiming qualitative improvements.

KEYWORDS: Demographic window of opportunity, educational expansion, youth unemployment, middle income trap, social stratification

GİRİŞ

Bu makalede Türkiye nüfusunun içinden geçmekte olduğu iki önemli dönüşüm sürecinin muhtemel sosyal ve ekonomik etkilerine değinilmeye çalışılacaktır. Bu dönüşümlerden birincisi nüfusbilime ilgili olanların çok aşına oldukları demografik fırsat penceresidir. Türkiye'nin yüksek genç nüfus oranı ile açık olan demografik fırsat penceresi ve bu fırsat penceresinin iyi değerlendirilmesi gerektiği gerek politikacılar gerek akademisyenler tarafından sıklıkla vurgulanmaktadır. Ancak, çoğu zaman genç nüfusun büyüklüğü ile sıkı sıkıya bağlı olması beklenen eğitim ve genç istihdamı politikalarında mesele görmezden gelinmektedir. Makalenin konusu olan ikinci dönüşüm ise eğitimin yaygınlaşmasıdır. Cumhuriyetin kuruluşundan beri Türkiye'de okuma-yazma oranından üniversite düzeyinde okullaşmaya kadar bir eğitim atılımından bahsetmek mümkündür. Son yıllarda ise okuma-yazma oranları ve ilk ve ortaöğretimde okullaşmada %100 seviyelerine yaklaşıldıktan sonra üniversite düzeyinde okullaşmada da ciddi bir artış söz konusudur. Bu iki önemli dönüşüm sürecinin pek çok sosyal, ekonomik, kültürel ve politik etkisinin olacağını söyleyebilir. Bu makalenin sınırlılıkları içerisinde temel olarak demografik fırsat penceresi ve eğitimin yaygınlaşmasının birlikte doğuracağı olanak ve sorunları orta gelir tuzağının nasıl aşılabileceği, genç işsizliği ve kadınların işgücüne katılımının ne yönde değişeceği ve toplumsal tabakalaşmanın nasıl etkileneceği başlıklarında tartışılmaya çalışılacaktır.

Demografik Fırsat Penceresi

Ülkelerin kalkınması sürecinde, nüfusun bağımlılık oranının çok düşük düzeyde kaldığı geçici döneme demografik fırsat penceresi adı verilmektedir (Barlow, 1944). Birleşmiş Milletler (2004) demografik fırsat penceresini; 15 yaş altı nüfusun toplam nüfusun %30'undan az olduğu, 65 yaş üstü nüfusun ise toplam nüfusun %15'inden az olduğu dönem olarak tanımlamaktadır. Doğurganlık hızı düştüğü için, çalışma çağına henüz erişmeyen bağımlı nüfus ile; yaşlanma henüz düşük düzeylerde olduğu için çalışma çağından çıkmış bağımlı nüfusun oranının çalışma çağındaki nüfustan küçük olduğu bu dönem, ülkelerin kalkınması açısından bir fırsat olarak görülmektedir. Yaşlı nüfus bağımlılık oranı bir noktadan sonra artmaya başlayacağından (Chan, Lutz, & Robine, 2005) demografik fırsat penceresi ekonomiler için geçici bir fırsat olma özelliği taşımaktadır. Yaklaşık 30-40 yıl kadar açık kalan bu pencere Avrupa ülkelerinin çoğu için kapanmış durumdadır. Sahra altı Afrika ülkelerinin pek çoğu için ise 2045'ten önce açılması beklenmemektedir (United Nations, 2004; van der Ven & Smits, 2011). Ancak, demografik fırsat penceresinin zorunlu olarak bir ekonomik büyüme ve ilerlemeye yol açmadığı da not edilmelidir. Bu dönemi, adından da anlaşılacağı gibi ülkelerin kalkınmaları sürecinde nüfus yapısının büyüme için elverişli olduğu geçici bir dönem olarak görmek gerekmektedir. Keza demografik fırsat penceresinden hem çok iyi yararlanmış olan hem de bu fırsatı kaçırmış olan ülke örnekleri bulunmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük ekonomik atılımlar yapan Japonya, Güney Kore, Tayvan, Singapur gibi "Asya Kaplanları" bu fırsatı iyi kullanan örnekler olarak gösterilirken (Bloom & Williamson, 1998; Kharas & Kohli, 2011; Mason, 2001), gerekli yatırımları yapamayan Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya gibi Latin Amerika ülkeleri de başarısız örnekler arasında sayılmaktadır. Demografik fırsat penceresinin sunduğu fırsatları gerçekleştirebilmek için özellikle eğitim, sağlık, istihdam, aile planlaması gibi konularda gerekli altyapı yatırımlarının yapılmasının bir zorunluluk olduğu sıklıkla vurgulanmaktadır (Bloom, Canning, & Sevilla, 2001; Dowrick, 1992; Tansel, 2012). Bloom ve diğerleri (2001) doğru politikalar uygulanmazsa demografik fırsat penceresi kapanan ülkelerin artan işsizlik, yükselen suç oranları ve politik istikrarsızlık gibi risklerle karşı karşıya kalabileceğini belirtmektedir.

Türkiye de 2000'li yıllardan itibaren demografik fırsat penceresi açık olan ülkeler arasında sayılmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yüksek doğum ve yüksek ölüm hızına sahip Türkiye nüfusu, 1950'lerden itibaren doğum hızının düşüşü ve ölüm hızının daha da dramatik düşüşü ile hızla artmaya başlamıştır. 1980 sonrasında doğurganlığın da hızla düşmesi ile 2000'li yıllarda Türkiye demografik dönüşümün son evresine girmiştir (Koç, Eryurt, Adalı, & Seçkiner, 2010). Halihazırda küçülen 15 yaş altı nüfus oranı ve hala

düşük düzeylerdeki 65 yaş üstü nüfus oranı ile Türkiye'nin açık olan fırsat penceresinin 2040 yılı civarına kadar kapanmayacağı tahmin edilmektedir (Koç ve diğerleri, 2010; Tansel, 2012).

Eğitimin Yaygınlaşması

Sürekli artan genç nüfusa rağmen Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren eğitimin yaygınlaşmasında büyük bir atılımdan bahsetmek mümkündür. İlk yıllarda özellikle okur-yazarlık ve ilköğretim seviyesinde okullaşma oranlarında ciddi bir artış söz konusudur. 1923'te %6 seviyesinde olan 6 yaş üzeri okur-yazar oranı (Taner & Başal, 2009 içinde Kaya, 2001), eğitim seferberliğiyle 1940 yılında %25 seviyesine kadar çıkmıştır. Bugün ise %95,4 ile artık %100 düzeyine epey yaklaşmıştır (TÜİK, 2019). Aynı şekilde ilköğretim düzeyinde net okullaşma oranı da 1923 yılında %12 iken 1960 yılında %70'e kadar çıkmıştır (Taner & Başal, 2009). 2018-2019 öğretim yılı itibariyle ise %92 düzeyindedir. Cumhuriyet'in ardından ikinci büyük eğitim atılımının 1997 yılında 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçilmesiyle gerçekleştiğini söylenebilir. İlköğretim reformunun ardından kısa süre içerisinde (1997-1998 öğretim yılından 2000-2001 öğretim yılına kadar) ilköğretim düzeyinde net okullaşma oranı %85'ten %95'e çıkmıştır. Son olarak da 2012 yılında yapılan kamuoyunda bilinen adıyla 4+4+4 reformu ile orta öğretim düzeyinde net okullaşma oranlarında da ciddi bir artış söz konusu olmuştur. 2018-2019 öğretim yılı itibariyle lise düzeyinde net okullaşma oranı %84 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2019).

Son yıllara özgü eğitimdeki bir başka atılım ise yükseköğretimde okullaşmanın artmasıdır. Türkiye'nin artan genç nüfusu ve ilk ve orta düzeyde artan okullaşma oranları ile son 30 yıldır üniversiteye girmek isteyen ciddi bir nüfustan söz etmek mümkündür. Bu yığılmanın sonucu olarak üniversiteye giriş sınavları ve sistemleri de hala Türkiye için eğitim alanında ciddi bir sorun teşkil etmektedir. 2000'li yıllarda hemen her ilde yeni üniversiteler ve yeni bölümler açılarak bu sorun giderilmeye çalışılmış olsa da 2019 yılında üniversiteye giriş sınavına iki buçuk milyonun üzerinde kişi başvururken ek yerleştirme dahil ancak yaklaşık 425 bin kişi bir lisans programına yerleştirilebilmiştir (ÖSYM, 2019). Son 25 senelik gelişime bakıldığında yükseköğretimde okullaşma 1995 yılında %9'un altından 2019 yılı itibariyle %44'ün (erkeklerde %41,9; kadınlarda %46,4) üzerine kadar çıkmıştır (Günay & Günay, 2016; MEB, 2019).

Ancak, bu eğitim atılımlarının hedefine varabilmesinin gerek eğitim süresi için gerek de eğitim sonrası dönem için ciddi planlamaların yapılmasına bağlı olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Eğitimin nicel olarak yaygınlaşmasının ekonomik büyüme ve eşitsizliklerin giderilmesi için tek başına yeterli olmadığı üzerinde akademik bir konsensüs olduğu söylenebilir (Bernardi

& Ballarino, 2012; Hannum & Buchmann, 2005; Hanushek & Wößmann, 2007; Hout, 1988). Artan öğrenci nüfusunun hem ilk ve orta düzeyde hem de üniversite düzeyinde, yeterli sayıda öğretmen ve öğretim üyesinden yeterli sayıda derslikte yeterli eğitimi alabilmesi hala Türkiye'nin en önemli eğitim sorunlarından biridir (Çetinsaya, 2014; ERG, 2014; Özoğlu, Gür, & Gümüş, 2016; World Bank, 2013). Bu nedenledir ki eğitimde kalite meselesi son yıllarda eğitim alanındaki tartışmalarda öncelikli gündem maddesi haline gelmiştir. Türkiye'de eğitim kalitesinin etkileri, Eğitimin ve İstihdamın Niteliği başlığında detaylı bir şekilde tartışılacaktır.

Eğitimin yaygınlaşmasının önemli bir sonucu, son derece hızlı bir şekilde büyüyen eğitilmiş genç nüfustur. Bu durumun öncelikle istihdam piyasası üzerinde ciddi etkileri olacağı öngörülebilir. 2018-2019 eğitim-öğretim yılı sonunda devlet ve vakıf üniversitelerinde ön lisans programlarından yaklaşık 320 bin, lisans programlarından ise 455 bin kişi mezun olmuştur¹. Bu sayı her geçen yıl artmaktadır. Genç nüfus artışı da dikkate alındığında, her yıl işgücüne 1 milyon civarında nitelikli yeni katılım olacağı söylenebilir. Bu durum bir zorluk olduğu kadar demografik fırsat penceresinde olduğu gibi fırsatlar da sunmaktadır. Bu konu da ilerleyen bölümlerde detaylıca tartışılacaktır.

Orta Gelir Tuzağı

Hem demografik fırsat penceresinin hem de eğitimin yaygınlaşmasının doğrudan etkilediği konulardan birincisi son zamanlarda çokça gündeme gelen orta gelir tuzağıdır. Gelir tuzağı, düşük ve yüksek gelir düzeyindeki ülkeler için de kullanılabilen makroekonomik bir kavramdır. Ancak son yıllarda gayrisafi milli hasılları açısından özellikle orta gelir grubundaki ülkeleri incelerken yaygın olarak kullanılmaktadır. Orta gelir tuzağı basitçe orta gelir düzeyindeki ülkelerin üst gelir düzeyine geçememesi olarak tanımlanabilir. Orta gelir tuzağına yakalanan ülkelerde kişi başına düşen gelir düzeyi yükseldikçe ücretler düşük gelir grubundaki ülkelere göre daha yüksek olmaktadır. Bu durum orta gelirli ülkeleri imalat sanayiinde, düşük gelir grubundaki ülkelerin düşük ücretleri ile rekabet edemez hale getirmektedir. Ayrıca, orta düzey gelir seviyesindeki bu ülkeler, beşeri sermaye ve araştırma geliştirme yatırımları anlamında yüksek gelir grubundaki ülkelerin seviyesine çıkamadıkları için yüksek gelirli ülkelerin kaliteli ürün ve yeniliğe dayalı ekonomileriyle de rekabet edememektedir. Böylelikle gerekli yatırım ve atımları yapamayan orta gelir düzeyindeki bu ülkeler uzun süre orta gelir grubundan çıkamamaktadır. Bu durum orta gelir tuzağı olarak adlandırılmaktadır (Yaşar & Gezer, 2014). Kavramı ilk kez ortaya atan Gill ve Kharas (2007) Latin Amerika ve Orta Doğu ülkelerinin uzun yıllar boyunca orta gelir tuzağından kurtulamadığını ancak özellikle Uzak Doğu

ülkelerinin bu tuzağa düşmekten kaçınabildiğini iddia etmişlerdir. Yine Gill ve Kharas (2007) Uzak Doğu ülkelerinin orta gelir tuzağına yakalanmadan üst gelir grubundaki ülkeler arasına girebilmelerinin nedenleri arasında bu ülkelerdeki eğitim sistemlerinin; öğrencileri ve dolayısıyla geleceğin çalışanlarını yeni ürünler, fikirler ve teknolojiler geliştirebilecek şekilde donatmalarını göstermektedir.

Kharas ve Kohli (2011) orta gelir tuzağından çıkabilen ve çıkamayan ülkeleri karşılaştırdıkları çalışmalarında 20. yüzyılda özellikle Batı ülkelerinin kalkınmasında önemli bir rol oynayan ilk ve orta eğitim düzeyinde kazandırılan temel becerilerin artık yeterli olmadığına altını çizmektedir. Yazarlara göre Uzak Doğu ülkelerinin Latin Amerika ve Orta Doğu ülkelerine göre avantajlı olmalarının en önemli nedenlerinden biri yükseköğretimin daha hızlı yaygınlaşmasıdır. Kharas ve Kohli (2011)'ye göre orta gelir tuzağından çıkmak için gerekli olan bilişim ve yenilik ekonomisinin yaratılabilmesi için eğitim sistemlerinin, -özellikle de yükseköğretimin- yeniden yapılandırılması elzemdir. Yükseköğretimin iş gücünü yeni teknolojilere kolayca uyum sağlayabilecek şekilde yetiştirmesi önemli önceliklerden biridir. Orta gelir tuzağından çıkışı sağlayabilecek bilişim ve yenilik ekonomisinin oluşturulabildiğinin göstergelerinden biri bu ülkelerin bilim insanları, mühendisler, avukatlar, doktorlar, mimarlar gibi yüksek nitelikli profesyoneller ve tasarımcılar, yönetmenler, film yapımcıları, gazeteciler gibi yaratıcı sektörlerde çalışan profesyoneller için birer cazibe merkezi haline gelmeleridir. Ancak, yine Kharas ve Kohli (2011) bu gelişmelerin gecedен sabaha gerçekleştirilemeyeceğinin ve uzun erimli yatırım ve planlama gerektirdiğini de vurgulamaktadır.

Bu noktada, yukarıdaki rakamlar ışığında Türkiye'nin yükseköğretimin yaygınlaşmasında niceliksel olarak mesafe kaydetmeye başladığını söylemek mümkündür. Ancak, bu sayısal büyümenin ne ölçüde planlı olduğu ve yapılan yatırımların uzun ömürlü olup olmayacağı tartışmaya açıktır. Kharas ve Kohli'nin bahsettiği genç profesyoneller için cazibe merkezi haline gelme yolunda da Türkiye'nin hala gelişmeye ihtiyacı vardır.

İstihdam Piyasasının Durumu

Demografik fırsat penceresinin etkilerinin doğrudan görülebileceği bir başka alan da istihdam piyasasıdır. Bir yanıyla yüksek genç nüfus ve düşük bağımlı nüfus oranı özellikle ülkenin ekonomik büyümesi için bir fırsat sunarken, diğer yandan işgücü piyasasına her yıl artan sayılarda gencin giriş yapması ve bu gençler için yeni işler yaratılması gereği işsizlik oranları üzerinde bir tehdit oluşturmaktadır.

Türkiye'de işsizlik oranının kriz dönemlerindeki dalgalanmalar dışında

son 20 yıl içerisinde oran olarak sabit kaldığını söylemek mümkündür. 2001 krizi sonrası %10 üzerine çıkan işsizlik oranı, 2008 krizi sonrası geçici bir artış dışında genel olarak %10 dolaylarında seyretmeye devam ederken son iki yıllık ekonomik kriz ortamında yine artış eğilimine girmiştir. 2019 yılı Eylül ayı itibarıyla 15 yaş üstü nüfusun işsizlik oranı %13,8 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2019). Dahası, Gürsel ve Uysal'ın (2012) belirttiği gibi Türkiye'de tarım istihdamının büyük ölçüde küçük aile işletmelerinden oluşması, tanım gereği bu yapıda işsizliğin bulunmaması ve tarım istihdamının toplam istihdam içindeki payının hala yüksek düzeylerde olması göz önüne alındığında (2019 yılı Eylül ayı itibarıyla %19,3) tarım dışı işsizlik rakamları Türkiye işgücü piyasası açısından daha iyi bir gösterge olarak kabul edilmelidir. 2019 yılı Eylül ayı itibarıyla tarım dışı işsizlik oranı %16,4 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2019). Bu oran mevcut haliyle gerek orta gelir tuzağından çıkmayı başarmış Uzak Doğu ülkelerine, gerekse OECD ülkelerinin işsizlik oranlarına göre çok yüksektir. Demografik fırsat penceresi bağlamında daha kritik bir gösterge olarak genç işsizliğine bakıldığında ise daha karamsar bir tablo ortaya çıkmaktadır. Eylül 2019'da 15-24 yaş arası genç işsizliği %26,1 iken tarım dışı genç işsizliği %30,8 olarak hesaplanmıştır (TÜİK, 2019). Ayrıca, Türkiye'de gençlerin önemli bir bölümünün istihdama katılmadığı da unutulmamalıdır. Yakın zamanda yayınlanan OECD (2019) eğitim raporuna göre Türkiye'de ne iş hayatında ne de eğitimde olan 18-24 yaş arası gençlerin oranı %29,8'dir. Bu oran OECD ortalamasının (%14,3) iki katından fazla ve tüm OECD ülkeleri arasında en yüksektir. Bu noktada, demografik fırsat penceresi ile ortaya çıkan yüksek genç nüfus ve bu nüfusun yaratabileceği üretim potansiyelinin halihazırda heba edildiğini söylemek yanlış olmaz. En verimli olmaları gereken çağdaki genç nüfusun üçte birine yakını atıl bir vaziyette bekleme konumundadır. Şüphesiz bu durumun demografik fırsat penceresini fırsattan çok engele dönüştürdüğü söylenebilir.

TÜİK verilerinde her yıl işgücüne 500 bin üzerinde kişinin katıldığı, ancak işsizlik oranları dikkate alındığında mevcut büyüme oranlarıyla işsizlik oranlarını düşürmeye yetecek kadar iş yaratılmadığı görülmektedir. Ansal ve diğerleri 2000 yılında yayınladıkları kitaplarında, Türkiye'de iş piyasasının en önemli sorunlarından birinin yaratılan işlerin düşük ücretle veya ücretsiz olarak çalışılan, düşük kaliteli işler olduğunu öne sürmüşlerdir. Eylül 2019 verilerinde istihdam edilenlerin meslek gruplarına bakıldığında, 2001 yılının ilk üç aylık döneminde %8,2 olan nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanların oranının bugün %14,9'a çıktığı anlaşılmaktadır. Öte yandan 2001 yılı ilk çeyreğinde %20,1 olan yönetici, profesyonel ve yardımcı profesyonel meslek gruplarının toplam istihdam içindeki payı bugün %22,5'e gelerek sınırlı bir artış göstermiştir (TÜİK, 2019). Dolayısıyla Ansal ve diğerlerinin bahsettiği yapının yaklaşık 20 yıl sonra hala devam ettiği söylenebilir. Yukarıda değinildiği gibi, orta gelir tuzağından çıkmanın en önemli gerekliliklerinden

biri, ekonominin profesyonel meslek grupları için cazip bir hale gelmesi ve bu grupların ekonomik üretim içindeki payının artmasıdır. Ancak, Türkiye'nin henüz bunu başarmaktan uzak olduğu söylenebilir.

Türkiye iş piyasasının bir başka önemli ayırt edici yanı kadınların işgücüne katılım oranının düşüklüğüdür. 2019 yılı Eylül ayı itibarıyla 15 yaş üzeri kadın nüfusun işgücüne katılım oranı %34,9 (erkekler için %72,6) olarak açıklanmıştır. Başka bir deyişle, Türkiye'de çalışma yaşındaki kadınların sadece üçte birinden biraz fazlası çalışmakta veya aktif olarak iş aramaktadır. Ayrıca, istihdam edilen kadınların da –çoğunluğu ücretsiz aile işçisi olmak üzere- %25,5'i (erkeklerde %15,5) tarım sektöründe çalışmaktadır (TÜİK, 2019). Yine OECD (2019) eğitim raporunda, ne iş hayatında ne de eğitimde olan genç kadınların oranına bakıldığında 18-24 yaş arası genç kadınların %42,6'sının (erkeklerde %17,7) atıl durumda olduğu görülmektedir. OECD ülkeleri arasında %33,9 oranı ile Meksika örneği dışında ne çalışan ne de okula giden genç kadın nüfusunun %30'un üzerinde olduğu başka ülke bulunmamaktadır. Ancak, bu oranın 10 sene önce Türkiye'de %62,1'e kadar çıktığını, %34,9 olan kadın istidamı oranında da geçmişe nazaran oldukça büyük bir artış olduğunu not etmek gerekmektedir (TÜİK, 2019). Bu anlamda hala kötü olan bu nicel göstergelere rağmen son yıllarda umut verici bir ilerleme kaydedildiği söylenebilir.

Bu ilerlemelerde eğitimin yaygınlaşmasının doğrudan bir etkisinin olduğu iddia edilebilir. Yukarıda da değinildiği gibi 1997 yılında yapılan 8 yıllık kesintisiz eğitim reformunun etkisi kadınlar için erkeklere göre çok daha fazla olmuştur. 1996-1997 eğitim-öğretim yılında kadınların ortaokul düzeyinde net okullaşma oranı %45 (erkeklerde %61), lise düzeyinde net okullaşma oranı ise %34 (erkeklerde %43) iken bu oranlar, 2012 yılındaki 4+4+4 reformu öncesi ilköğretimde %99'a (erkeklerde %99), ortaöğretimde %66'ya (erkeklerde %69) kadar yükselmiştir. 2012 sonrası ortaokul düzeyinde %92 oranına bir düşüşe rağmen, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında %94'e (erkeklerde %93) kadar çıkmıştır. Ortaöğretim düzeyinde okullaşma ise devam ederek 2018-2019 öğretim yılında %84'e (erkeklerde %85) çıkmıştır (TÜİK, 2019). Benzer şekilde yeni üniversitelerin kurulması ve kontenjanların artması ile yükseköğretim düzeyinde okullaşmada da hem kadınlar hem erkekler için ciddi bir artış olduğuna yukarıda değinilmişti. Ayrıca eğitim düzeyleri arttıkça yine genç kadınların öğrenimlerini tamamladıktan sonra evde atıl kalmak yerine işgücüne katıldıkları, işgücü istatistiklerinden doğrulanabilmektedir. Bu artışların öncelikle genç kadınların evde değil okulda olmalarını sağladığı söylenebilir. Türkiye'deki yakın tarihli gençlik araştırmaları, 15-24 yaş arası nüfus içerisinde "ev kızı"2 olarak adlandırılan, eğitim hayatını erken tamamlayıp işgücüne de katılmayan, ev işlerini ve ailenin çocuk ve yaşlı bakım hizmetlerini üstlenen kategorinin genç kadınlar

arasında %20 ila %40 arasında bir orana tekabül ettiğini tahmin etmektedir (Gür, Dalmış, Kırmızıdağ, Çelik, & Boz, 2012; UNDP, 2008; Yaşama Dair Vakıf, 2008). Dolayısıyla eğitimin yaygınlaşması politikalarının özellikle “ev kızı” kategorisini gittikçe küçülterek ne işgücünde ne de okulda olan genç kadın oranını hızla düşürdüğü söylenebilir. Ancak, tüm bu hızlı ilerlemelere rağmen mevcut istihdam ve yükseköğretimde okullaşma oranlarının hala gelişmiş ülkeler seviyesinden çok uzak olduğu not edilmelidir.

Özetlemek gerekirse, çeşitli iyileşmelerle birlikte Türkiye’de istihdam piyasasının durumu demografik fırsat penceresinin değerlendirilip orta gelir seviyesinin üstüne çıkabilme umidini yaratabilecek düzeylere ulaşmış değildir. Demografik fırsat penceresinin bir fırsat olma özelliği bağımlı nüfus oranının düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Eğer genç nüfus yeterli düzeyde eğitim alamaz veya iş piyasasına bir türlü giremez ise bu genç kitle ekonomik anlamda bağımlı olmaya devam edecektir. Bunun da bir fırsattan çok ekonomik büyüme ve kalkınma önünde bir engel olacağı söylenebilir. Dahası, yukarıda değinildiği gibi gençler ve kadınlar istihdama kazandırılabilir bile bu istihdamın niteliği de önemlidir. Orta gelir tuzağından kurtulan örneklerde sadece istihdamın değil, verimliliğin de arttığı görülmektedir. Bu noktada hem eğitimin hem de istihdamın niteliği konusu tekrar gündeme gelmektedir.

Eğitimin ve İstihdamın Niteliği

Eğitimin yaygınlaşması ve istihdam piyasasındaki değişiklikler yukarıda ayrı ayrı başlıklarda ele alındı. Ancak, hem eğitimde hem de istihdamdaki niceliksel artışlar başta orta gelir tuzağının aşılması ve ekonomik kalkınma açısından tek başına yeterli değildir. İki alanda da niceliksel olduğu kadar niteliksel gelişmelere de ihtiyaç vardır. Dahası, iki alandaki niteliksel ilerleme birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Türkiye’de son yıllarda sayısı hızla artan yükseköğretim mezunu işgücünün istihdam piyasasındaki durumu incelendiğinde öncelikle istihdam edilebilme açısından sıkıntılar yaşandığını görülmektedir. Eğitim seviyesine göre işsizlik oranlarına bakıldığında 2019 yılı Eylül ayı itibariyle yükseköğretim mezunları %14,8 ile Türkiye ortalamasından bir puan daha yüksek bir işsizlik oranına sahiptir (TÜİK, 2019).

Kharas ve Kohli (2011) orta gelir tuzağından hızlıca çıkan Uzak Doğu ülkeleri ile uzun yıllardır orta gelir seviyesinde takılıp kalmış Latin Amerika ülkelerini karşılaştırırken temel bir farklılığın altını çizmektedir. Yukarıda değinildiği gibi Uzak Doğu ülkeleri yükseköğretimi çok daha hızlı yaygınlaştırmayı başaramışlardır. Ancak, bu nicel artışın yanında Uzak Doğu ülkelerini özel kılan başka bir özellik ise eğitim sistemlerini bilgi ekonomisine çok hızlı adapte edip teknolojik yapabilirliklerini arttırmalarıdır

(Garrett, 2004; Lee, 2013; Ohno, 2009). Bu anlamda orta gelir tuzağının aşılması yolundaki önemli adımlardan biri yenilikçi teknolojik sektörlerdeki büyüme ve istihdam artışıdır. İstihdam piyasasında bu şekilde bir nitelik artışı da şüphe yok ki öncelikle iyi yetişmiş bir beşeri sermayeye bağlıdır. Bu anlamda okullaşma seviyelerindeki nicel artışın tek başına demografik fırsat penceresini iyi değerlendirip orta gelir düzeyinden üst gelir grubuna çıkmak için yeterli olduğu söylenemez. Dahası, iyi planlanmamış bir yükseköğretim sisteminin ciddi istihdam problemlerine yol açması da mümkündür (Biçerli, 2011; Erdoğan, 2014; Ünal, 1995).

Bu noktada özellikle Tayland ve Malezya örneklerinin Türkiye için önemli bir ders niteliğinde olduğu söylenebilir. Jimenez, Nguyen ve Patrinos (2012) Dünya Bankası için yaptıkları çalışmalarında diğer “Asya Kaplanları”nın büyüme hızını yakalayamayan bu iki ülkeyi incelemişlerdir. Yazarlar, hem Tayland hem de Malezya'nın eğitimin yaygınlaşması anlamında geride kalmamalarına rağmen, orta gelir tuzağından çıkmak için gerekli büyümeyi sağlayamadıklarını belirtmiştir. Bu durumun başlıca nedeni olarak da eğitimin niteliğinin yeterince iyileşmemesini ve özellikle STEM adı verilen fen, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarında yenilikçi piyasaların gerektirdiği insani sermayeyi sağlayamamalarını göstermişlerdir.

Halihazırda Türkiye'nin araştırma geliştirmeye ayırdığı bütçe veya araştırmacı sayısı gibi istatistikleri Japonya, Güney Kore, Singapur, Tayvan gibi ülkelerin 20 yıl önceki değerlerinin bile çok gerisindedir (OECD, 2019). Türkiye'de eğitimin özellikle orta ve yükseköğretim düzeyinde yaygınlaşmasının nispeten yeni olması sebebiyle bu durum çok şaşırtıcı değildir. Yine de, eğitimin niteliği ve bilgi ekonomisine geçiş için yapabilirlikleri geliştirme potansiyeli konusunda PISA (Programme for International Student Assessment / Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı) sınavı sonuçlarına bakmak en azından gelecek için bir fikir verebilir. OECD tarafından altmışın üzerinde ülkede 15 yaşındaki çocuklara matematik, fen ve okuma alanlarında uygulanan PISA sınavlarında müfredattaki bilgilerden çok öğrencilerin becerileri ölçülmeye çalışılmaktadır (OECD, 2013). Türkiye'nin OECD ülkeleri arasında son sıralarda yer aldığı PISA sonuçlarında yukarıda isimlerini andığımız Uzak Doğu ülkelerinin istisnasız en üst sıralarda olması, hem orta gelir tuzağının aşılması için eğitimin niteliğinin ne kadar önemli olduğunu, hem de Türkiye'nin bu alanda ne kadar geride kaldığını ortaya koymaktadır.

Ayrıca, yukarıda bahsi geçen kadınların istihdama katılımı eksenindeki problemlerin kaynakları da yine PISA sonuçlarında bulunabilir. Her ne kadar kadınların ilk ve orta öğretime katılımı konusunda önemli gelişmeler kaydedilmiş olsa da, PISA sonuçlarının ayrıntılı analizi kadınların lise düzeyinden itibaren ciddi dezavantajlarla karşılaşmış -özellikle fen ve

matematik alanlarında- performans olarak erkeklerin gerisine düştüğünü göstermektedir (Batyra, 2017; Özdemir, 2016). Bu etkiyi üniversite tercihlerinde de izleyebilmek mümkündür. Akgündüz (2016) 2000-2014 arası üniversite giriş sınavlarında ilk bine giren öğrencilerin yerleştikleri bölümleri incelediği çalışmasında STEM alanlarına yerleşenlerin %80 kadarının erkek %20 kadarının ise kadın olduğunu göstermiştir. YÖK (2019)'ün yayınladığı yükseköğretim istatistiklerine bakıldığında da lisans düzeyindeki tüm kayıtlı öğrencilerin %46'sı kadın olduğu halde STEM alanlarındaki bölümlere kayıtlı kadın öğrencilerin oranının %33'te kaldığı görülmektedir. Tüm bunlar orta gelir tuzağından çıkmak için gerekli olan bilgi ekonomisinin kurulabilmesi yolunda kadınların geride bırakıldığının bir başka göstergesi olarak öne çıkmaktadır.

Toplumsal Tabakalaşma

Eğitimin yaygınlaşmasının önemli etkilerinden birinin de toplumsal tabakalaşma ve sınıf eşitsizlikleri üzerinde olacağı tahmin edilebilir. Sosyal bilimlerin klasikleşmiş tezlerinden beşeri sermaye teorisi ve endüstrileşme tezi eğitimin eşitsizlikleri azaltacağını öngörmüştür. 1960'larda Becker (1964) ve Schultz (1963) gibi isimler gün geçtikçe becerilere daha çok dayanan teknolojik gelişmelerin eğitimin maddi geri dönüşlerini arttıracığını iddia etmişlerdir. Benzer şekilde Treiman (1970) da endüstrileşme tezinde sanayileşme ve modernleşmenin bir gereği olarak sınıf yapısı ve hareketliliğinin edinilmiş pozisyonlardan ziyade kazanılmış pozisyonlarla belirleneceğini öne sürmüştür. İki tezin de eğitimin yaygınlaşmasını, meritokrasinin sağlanmasının ve sınıf eşitsizliklerinin azalmasının en önemli aracı olarak gördükleri söylenebilir.

Öte yandan 1980'lerde ortaya atılan eşitsizliğin azami korunumu tezi, eğitimin yaygınlaşmasının zorunlu olarak eşitsizlikleri azaltmayabileceğini öne sürmüştür (Hout, 1988; Raftery & Hout, 1993). Bu teze göre eğitimin yaygınlaşmasından öncelikle toplumun avantajlı grupları yararlanmaktadır. Belirli bir eğitim düzeyi bu ayrıcalıklı grupların tamamına ulaştıktan sonra ancak diğer gruplara doğru yaygınlaşabilmektedir. Böylelikle eğitimin yaygınlaşması toplumsal eşitsizlikleri azaltmak yerine onların sürdürülmesinin bir aracı olmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) örneğinde bu tezi doğrulayan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Hout, Raftery, & Bell, 1993; Mare, 1981, 1993). Fakat, ABD'nin tersine Avrupa'da eğitimin yaygınlaşmasının eğitimde sınıf eşitsizliklerini önemli oranda azalttığını gösteren çalışmalar da mevcuttur (Breen & Jonsson, 2005; Breen, Luijkx, Müller, & Pollak, 2009).

Eşitsizliğin azami korunumu tezine rağmen Hout (1988) bir istisnadan bahsetmektedir. Yaptığı istatistiksel analizlerde eğitimin yaygınlaşması

ve eğitim seviyesi arasında bir etkileşim etkisinden söz eden Hout, alt düzeylerde eğitimin yaygınlaşmasının ABD'de sınıf eşitsizliklerini azaltmada etkili olmamasına rağmen, yükseköğretim düzeyinde eğitimin mesleki statü anlamında eşitsizliklerde ailesel kökenin etkisini azaltmada anlamlı bir rol oynadığını göstermiştir. Yakın tarihli çalışmalar Hout'un bu bulgusunun hem ABD örneğinde (Pfeffer & Hertel, 2015; Torche, 2011) hem de çeşitli Avrupa ülkelerinde (Breen, 2010; Breen & Jonsson, 2007; Breen & Luijckx, 2004; Vallet, 2004) hala geçerli olduğunu göstermiştir.

Türkiye'de ortalama eğitim seviyesinin hızlı artışının doğrudan bir yansımaları değişen istihdam piyasası yapısından izlemek mümkündür. İstihdamın sektörel dağılımına bakıldığında tarımda çalışan nüfus hızla azalırken hizmet sektöründe ciddi bir büyüme görülmektedir. İşgücü istatistiklerinin düzenli toplanmaya başlandığı 1988 yılında %50'ye yakın olan tarımın istihdamdaki payı bugün %30'ların altına gerilemiş, aksi yönde ise hizmet sektörünün payı 1980'ler sonunda %30'lardayken bugün %60'lara yaklaşmıştır (TÜİK, 2019). Bu dönüşümün kentleşmeden sosyal güvenliğe kadar pek çok toplumsal olgu üzerinde doğrudan etkileri olacağı tahmin edilebilir. Bu anlamda en önemli etkilerden birinin de toplumsal tabakalaşma üzerinde olduğu söylenebilir. Türkiye'de tarım sektöründe çalışanların çoğunluğunun ücretsiz aile işçisi statüsünde olduğu düşünülürse sınıfsal anlamda büyük bir köylü nüfusunun en azından kentli işçi sınıfına doğru evrildiği tespit edilebilir. Bu dönüşüm istihdam piyasasındaki mesleklerin dağılımı üzerinden de izlemek mümkündür. Türkiye'de 1988 yılında ISCO 683 sınıflandırmasına göre en büyük meslek kategorisi tarımsal üretimde çalışanlar iken 2019 yılında ISCO 08 sınıflandırmasına göre hizmet ve satış elemanları en büyük grubu oluşturmaktadır. Toplumsal tabakalaşmanın diğer ucuna baktığımızda ise 1988'den 2019'a yönetici pozisyonlarının %1,7'den %5,5'e, profesyonel ve teknik mesleklerin oranının ise %6,1'den %16,9'a çıktığı görülmektedir (TÜİK, 2019).

1980-2005 arasında değişen sınıf yapısını incelediği çalışmasında Kaya (2008) Türkiye'de toplumsal tabakalaşmadaki dönüşümü iki süreç ile özetlemektedir. Bunlardan birincisi, tarım işçilerinin emeğini satan ücretli ve tam zamanlı çalışanlara dönüştüğü proleterleşme sürecidir. İkincisi ise bir taraftan tabakalaşmanın en üstünde yer alan yönetici ve profesyonel sınıflardaki büyümeye paralel olarak, diğer taraftan tabakalaşmanın en altındaki enformel işlerde çalışanların da hızla büyüdüğü bir kutuplaşma sürecidir. Bir başka deyişle Türkiye 1980'lerden sonra tarım toplumu niteliğinden sıyrılıp enformel sektörün çok büyük olduğu bir sanayi toplumuna doğru dönüşmüştür. Tabakalaşma anlamında da sayısal olarak küçük de olsa yeni bir üst veya üst-orta sınıfın ve en altta giderek büyüyen bir sanayi proleteryasının veya prekaryanın (Standing, 2014) ortaya çıktığı

ve orta sınıfların giderek küçüldüğü tespit edilebilmektedir. Bu noktada pek çok araştırmacının, sınıf eşitsizliklerinin artması ve orta sınıfın küçülmesini orta gelir tuzağından çıkamamanın nedenlerinden biri olarak saydığını da hatırlatmak gerekir (Berliner, Thanh, & McCarty, 2013; Islam, 2014; Kharas & Kohli, 2011; Lin, 2012; Öztürk, 2016).

SONUÇ

Makale boyunca Türkiye nüfusu bağlamında demografik fırsat penceresinin ve eğitimin yaygınlaşmasının orta gelir tuzağı, istihdam ve toplumsal tabakalaşma üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Her ne kadar kabaca iki bağımsız değişkenin (nüfus ve eğitim) üç bağımlı değişken (orta gelir tuzağı, istihdam ve toplumsal tabakalaşma) üzerindeki etkileri şeklinde bir taslak yöntem benimsenmiş olsa da, bu değişkenler arasında bu kadar ayrık ve net bir ilişki olmadığı açıktır. Gerek demografik fırsat penceresi ve eğitimin yaygınlaşması arasında, gerekse orta gelir tuzağı, istihdam ve toplumsal tabakalaşma arasında sıkı ilişkiler ve bu ilişkilerin pek çok etkilesi mevcuttur. Daha açık ifade etmek gerekirse demografik fırsat penceresi ve eğitimin yaygınlaşması birbiriyle paralel giden ve birbirini besleyen iki önemli dönüşüm sürecidir. Bu süreçlerin orta-gelir tuzağı, istihdam veya toplumsal tabakalaşma üzerindeki etkileri de yine birbirleriyle paralel olarak ilerleyen gelişmelerdir. Örnek vermek gerekirse, büyüyen genç nüfus ile birlikte yükseköğretimin yaygınlaşmasının Türkiye'nin insani sermayesini büyütüp, toplumsal eşitsizlikleri azaltma potansiyelini ortaya çıkardığı söylenebilir. Ancak, bu fırsatın gerçekleştirilebilmesi için yetişen insani sermayenin bilgi ekonomisinin ihtiyaç duyduğu alanlarda istihdam edilebilmesi gerekmektedir. İstihdam Piyasasının Durumu bölümünde değinildiği gibi eğitilmiş gençlerin kendilerini sosyal tabakalaşmada yukarıya taşıyabilecek profesyonel mesleklerdeki istihdam artışı son yıllarda çok sınırlı kalmıştır. Ayrıca, yine aynı bölümde bahsedildiği gibi hem eğitilmiş hem de genç nüfus kategorileri için işsizlik oranları ülke ortalamasının üzerindedir. Bu nedenlerle eğitilmiş genç nüfusun büyük kısmı kayıtsız, güvencesiz ve esnek işlerde istihdam edilerek toplumsal tabakanın alt kısımlarında sıkışmaktadır. Bu durumun da yine orta gelir tuzağından çıkma yolunda önemli bir tehdit oluşturduğu açıktır.

Eğitilmiş bir genç nüfusun yarattığı potansiyelin olumlu veya olumsuz yönde gelişmesi çeşitli alanlardaki uygulamalara sıkıca bağlıdır. Doğru politikaların uygulanması durumunda istihdamın sağlıklı bir şekilde artacağı, bu durumun sürdürülebilir bir ekonomik büyüme yaratacağı, böylelikle Türkiye'nin orta gelir grubundan yüksek gelir grubuna yükseleceği ve yukarı hareketliliğin daha fazla olduğu daha adil bir toplumsal tabakalaşma yapısının ortaya çıkacağı söylenebilir. Diğer yandan, bu potansiyel değerlendirilemezse

işsizliğin artmaya başlayacağı, bu durumun ekonomik büyümeye engel oluşturarak Türkiye'nin orta gelir tuzağına yakalanmasına yol açacağı ve toplumsal tabakalaşmadaki kutuplaşmanın derinleşeceği tahmin edilebilir.

Özetle, Türkiye demografik fırsat penceresi ve eğitimin yaygınlaşması olarak adlandırılan iki büyük dönüşüm sürecinden geçmektedir. Bu dönüşümlerin sonucunda Türkiye için iki senaryo mevcuttur. Birinci senaryoda Türkiye, orta gelir tuzağından kurtulamayıp kişi başına düşen geliri belirli bir düzeyin üzerine çıkaramamış, yüksek genç işsizliği ve düşük kadın istihdamının yapısal bir hale dönüştüğü bir istihdam piyasası ve nüfusun büyük çoğunluğunun güvencesiz, esnek ve kısa süreli işlerde çalıştığı, daha çok alt ve alt-orta sınıflardan oluşan bir toplumsal yapıya sahip bir ülkedir. İkinci senaryoda ise kişi başına gelir düzeyi ciddi anlamda yükselmiş, yüksek istihdam oranına sahip, kadının işgücüne çok daha fazla katıldığı, teknoloji sektörü ve yaratıcı sektörlerde çalışan profesyonellerin nüfusun önemli bir kesimini oluşturduğu, üst-orta ve orta sınıfların büyüdüğü daha müreffeh bir ülkedir.

İkinci senaryo için birbiriyle uyumlu eğitim ve istihdam politikaları ve bunları destekleyecek sosyal politikaların zorunlu olduğu söylenebilir. Eğitimde okullaşma alanında kat edilen mesafenin aynı şekilde her eğitim seviyesinde nitelik anlamında da sağlanması bu yolda olmazsa olmazlardan biridir. Nitelikli eğitimin desteğiyle beraber teknoloji sektöründe ve yaratıcı sektörlerde yeni istihdam alanlarının toplam istihdam içindeki payının çok daha yüksek düzeylere çıkması yönünde atılacak adımlar da bu yolda önemli önceliklerdendir. Yine eğitim ve istihdamla doğrudan bağlantılı olarak, eğitim hizmetlerine herkesin eşit ve yüksek nitelikte ulaşmasını sağlayarak gençlerin önündeki yapısal engelleri kaldıracak, çocuk ve yaşlı bakım hizmetlerinin yükünü kaldırarak kadının işgücüne dahil olmasının önünü açacak sosyal politikalar da ikinci senaryodaki Türkiye'nin anahtarlarındandır.

Mevcut durumda başta eğitimin yaygınlaşması, tarımsal istihdamın azalması ve kadın istihdamının artması gibi çeşitli olumlu gelişmeler vardır. Ayrıca, okul öncesi eğitimin zorunlu hale gelmesi, tüm okullarda tam gün eğitime geçilmesi gibi politika uygulamalarının da olumlu adımlar olduğu söylenebilir. Öte yandan gerek eğitimin niteliği konusunda, gerekse nitelikli eğitim almış genç nüfusa sunulabilecek istihdam olanakları açısından Türkiye'nin çok kısa bir sürede kat etmesi gereken çok uzun bir yolu bulunmaktadır.

NOTLAR

1. 4+4+4 reformu sonrasında özellikle ortaokul düzeyinde net okullaşmanın düşüşü uzaktan eğitimin ortaokul düzeyinde de serbest bırakılması, yaygın eğitimin ve başka nedenlerle (yurt dışına çıkma, vefat, vs.) pasif duruma geçen öğrencilerin bu yıldan itibaren okullaşma istatistiklerine dahil edilmemesi olarak gösterilmektedir (ERG, 2015; MEB, 2019, XVIII).
2. “Ev kızı” kategorisi ile ilgili detaylı bir inceleme için Kezban Çelik ve Demet Lüküslü'nün (Çelik & Lüküslü, 2012; Lüküslü & Çelik, 2008) makalelerine başvurabilirsiniz.
3. ISCO (International Standart Classification of Occupations/Uluslararası Standart Meslek Sınıflandırması) Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından 1968 yılından beri 20 yılda bir güncellenen bir mesleki sınıflandırma sistemidir. Detaylı bilgi için <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/> adresine bakılabilir.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, D. (2016). A research about the placement of the top thousand students in STEM fields in Turkey between 2000 and 2014. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 12(5), 1365–1377.
- Ansal, H., Küçükçifçi, S., Onaran, Ö., & Orbay, Z. (2000). *Türkiye emek piyasasının yapısı ve işsizlik*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Batyra, A. (2017). Gender gaps in student achievement in Turkey: Evidence form the Programme for International Student Assessment (PISA) 2015. https://aydindoganvakfi.org.tr/static/media/images/files/PISA_ENG.pdf, erişim tarihi: 25.12.2019.
- Barlow, R. (1944). Population growth and economic growth : some more correlations. *Population and Development Review*, 20(1), 153–165.
- Becker, G. S. (1964). *Human capital: a theoretical and empirical analysis, with special reference to education*. New York, NY: Columbia University Press.
- Berliner, T., Thanh, K., & McCarty, A. (2013). *Inequality, Poverty Reduction and the Middle-Income Trap in Vietnam*. http://mekongeeconomics.com/dev/images/stories/FILE_PUBLICATIONS/EU_Blue_Book.pdf, erişim tarihi: 17.10.2016.
- Bernardi, F., & Ballarino, G. (2012). Participation, equality of opportunity and returns to tertiary education in contemporary Europe. *European Societies*, 16(3), 422–442.
- Biçerli, M. K. (2011). Yükseköğretim sistemimizi işgücü piyasasındaki gelişmeler paralelinde yeniden yapılandırmak zorundayız. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(3), 122–127.
- Bloom, D. E., Canning, D., & Sevilla, J. (2001). *Economic growth and demographic transition*. NBER Working Paper Series (No. 8685). <http://www.nber.org/papers/w8685>, erişim tarihi: 20.09.2016.
- Bloom, D. E., & Williamson, J. G. (1998). Demographic transitions and economic miracles in emerging Asia. *The World Bank Economic Review*, 12(3), 419–455. <http://doi.org/10.1093/wber/12.3.419>

- Breen, R. (2010). Educational expansion and social mobility in the 20th century. *Social Forces*, 89(2), 365–388.
- Breen, R., & Jonsson, J. O. (2005). Inequality of opportunity in comparative perspective: recent research on educational attainment and social mobility. *Annual Review of Sociology*, 31(1), 223–243.
- Breen, R., & Jonsson, J. O. (2007). Explaining change in social fluidity: educational equalization and educational expansion in twentieth-century Sweden. *American Journal of Sociology*, 112(6), 1775–1810.
- Breen, R., & Luijckx, R. (2004). Conclusion. İçinde R. Breen (Eds.), *Social Mobility in Europe* (pp. 383–410). Oxford: Oxford University Press.
- Breen, R., Luijckx, R., Müller, W., & Pollak, R. (2009). Nonpersistent inequality in educational attainment: evidence from eight European countries. *American Journal of Sociology*, 114(5), 1475–1521.
- Chan, A., Lutz, W., & Robine, J.-M. (2005). Guest editors' introduction. *Asian Population Studies*, 1(2), 147–148.
- Çelik, K., & Lüküslü, D. (2012). Spotlighting a silent category of young females: the life experiences of “house girls” in Turkey. *Youth & Society*, 44(1), 28–48.
- Çetinsaya, G. (2014). *Büyüme, kalite, uluslararasılaşma: Türkiye yükseköğretimi için bir yol haritası*. Eskişehir: Yükseköğretim Kurulu Yayınları.
- Dowrick, S. (1992). Technological catch up and diverging incomes : patterns of economic growth 1960-88. *The Economic Journal*, 102(412), 600–610.
- Erdoğan, A. (2014). Türkiye’de yükseköğretimin gündemi için politika önerisi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 4(1), 1–17.
- ERG (2014). *Türkiye’de eğitimin politika öncelikleri*. Eğitim Reformu Girişimi: İstanbul.
- ERG (2015). *Eğitim İzleme Raporu 2014-15*. Eğitim Reformu Girişimi: İstanbul.
- Garrett, G. (2004). Globalization’s missing middle. *Foreign Affairs*, 83(6), 84–96.
- Gill, I., & Kharas, H. (2007). An East Asian renaissance: ideas for economic growth. World Bank, Washington, DC.
- Günay, D., & Günay, A. (2016). Dünyada ve Türkiye’de yükseköğretim okullaşma oranları ve gelişmeler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 6(1), 13–30.
- Gür, B. S., Dalmış, İ., Kırmızıdağ, N., Çelik, Z., & Boz, N. (2012). *Türkiye’nin Gençlik Profili*. Ankara: SETA Yayınları.
- Gürsel, S., & Uysal, G. (2012). Türkiye’de işgücü piyasası dinamikleri ve yapısal sorunlar. *TİSK Akademi*, 7(14), 6–33.
- Hannum, E., & Buchmann, C. (2005). Global educational expansion and socio-economic development: an assessment of findings from the social sciences. *World Development*, 33(3), 333-354.
- Hanushek, E. A., & Wößmann, L. (2007). The role of education quality in economic growth (World Bank Policy Research Working Paper No. 4122). Washington D.C. <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-4122>, erişim tarihi: 01.10.2016
- Hout, M. (1988). More universalism, less structural mobility: the American occupational structure in the 1980s. *American Journal of Sociology*, 93(6), 1358–1400.

- Hout, M., Raftery, A. E., & Bell, E. O. (1993). Making the Grade: Educational Stratification in the United States, 1925–1989. İçinde Y. Shavit & H.-P. Blossfeld (Eds.), *Persistent inequality. Changing educational attainment in thirteen countries* (pp. 25–49). Boulder, CO: Westview Press.
- Islam, N. (2014). Will inequality lead China to the middle income trap? *Frontiers of Economics in China*, 9(3), 398–437.
- Jimenez, E., Nguyen, V., & Patrinos, H. A. (2012). *Stuck in the middle? Human capital development and economic growth in Malaysia and Thailand* (Policy Research Working Paper No. 6283). <http://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/1813-9450-6283>, erişim tarihi: 23.10.2016.
- Kaya, Y. (2008). Proletarianization with polarization: industrialization, globalization, and social class in Turkey, 1980 – 2005. *Research in Social Stratification and Mobility*, 26, 161–181.
- Kharas, H., & Kohli, H. (2011). What is the middle income trap, why do countries fall into it, and how can it be avoided? *Global Journal of Emerging Market Economies*, 3, 281–289.
- Koç, İ., Eryurt, M. A., Adalı, T., & Seçkiner, P. (2010). *Türkiye'nin Demografik Dönüşümü*. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TurkiyeninDemografikDonusu_mu_220410.pdf, erişim tarihi: 31.08.2016
- Lee, K. (2013). How can Korea be a role model for catch-up development? A capability-based view. İçinde A. K. Fosu (Ed.), *Achieving development success: strategies and lessons from the developing world* (pp. 25–49). Oxford: Oxford University Press.
- Lin, J. Y. (2012). *Demystifying the Chinese economy*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Lüküslü, D., & Çelik, K. (2008). Sessiz ve görünmez, “genç” ve kadın”: Ev kızı. *Toplum ve Bilim*, (112), 101–108.
- Mare, R. D. (1981). Change and stability in educational stratification. *American Sociological Review*, 46(1), 72–87.
- Mare, R. D. (1993). Educational stratification on observed and unobserved components of family background. İçinde Y. Shavit & H.-P. Blossfeld (Eds.), *Persistent inequality. Changing educational attainment in thirteen countries* (pp. 351–376). Boulder, CO: Westview Press.
- Mason, A. (2001). *Population change and economic development in Eastern and South-eastern Asia: challenges met, opportunities seized*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- MEB (2019). *Milli Eğitim İstatistikleri 2018/19*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı
- OECD (2013). *PISA 2012 results: What students know and can do? Student performance in mathematics, reading and science* (Vol. I). Paris: OECD Publishing.
- OECD (2019). *Education at a glance 2019: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing.
- OECD (2019.). Erisim tarihi: 30.09.2019. OECD.Stat web sitesi: stats.oecd.org
- Ohno, K. (2009). Avoiding the middle-income trap: renovating industrial policy formulation in Vietnam. *Asean Economic Bulletin*, 26(1), 25–43.
- Ozturk, A. (2016). Examining the economic growth and the middle-income trap from the perspective of the middle class. *International Business Review*, 25(3), 726–738.

- ÖSYM (2019). *2019 YKS Yerleştirme Sonuçlarına İlişkin Sayısal Bilgiler*. <https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2019/YKS/sayisalbilgiler06082019.pdf>, erişim tarihi: 25.11.2019
- Özdemir, C. (2016). Equity in the Turkish education system: a multilevel analysis of social background influences on the mathematics performance of 15-year-old students. *European Educational Research Journal*, 15(2), 179–213.
- Özoğlu, M., Gür, B. S., & Gümüş, S. (2016). Rapid expansion of higher education in Turkey: the challenges of recently established public universities (2006–2013). *Higher Education Policy*, 29(1), 21–39.
- Pfeffer, F. T., & Hertel, F. R. (2015). How has educational expansion shaped social mobility trends in the United States? *Social Forces*, 94(1), 143–180.
- Raftery, A. E., & Hout, M. (1993). Maximally maintained inequality: expansion, reform, and opportunity in Irish education, 1921-75. *Sociology of Education*, 66(1), 41–62.
- Schultz, T. W. (1963). *The economic value of education*. New York, NY: Columbia University Press.
- Standing, G. (2014). *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf*. (Çeviri: E. Bulut). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taner, M., & Başal, H. A. (2009). Cumhuriyetin ilanından günümüze Türkiye’de ilköğretimde ve ilköğretime öğretmen yetiştirmede niceliksel ve niteliksel gelişmeler. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 4(1), 139–154.
- Tansel, A. (2012). *2050’ye doğru nüfusbilim ve yönetim: işgücü piyasasına bakış*. http://www.tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/download/5441_9ee3ef4d0c28b8e18caf4916280561d6, erişim tarihi: 15.08.2016.
- Torche, F. (2011). Is a college degree still the great equalizer? Intergenerational mobility across levels of schooling in the United States. *American Journal of Sociology*, 117(3), 763–807.
- Treiman, D. J. (1970). Industrialization and Social Stratification. *Sociological Inquiry*, 40(2), 207–234.
- TÜİK (2019). Erişim tarihi: 30.10.2019, Türkiye İstatistik Kurumu web sitesi: www.tuik.gov.tr
- UNDP (2008). *Youth in Turkey: Turkey 2008 National Human Development Report*. Ankara.
- United Nations. (2004). *World population to 2300*. New York, NY: United Nations Publications.
- Ünal, I. (1995). Yükseköğretimde nitelik - istihdam - finansman üçgeni. *A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 27(1), 309–327.
- Vallet, L. A. (2004). Change in intergenerational class mobility in France from the 1970s to the 1990s and its explanation: an analysis following the CASMIN approach. İçinde R. Breen (Ed.), *Social Mobility in Europe* (pp. 115–147). Oxford: Oxford University Press.
- Van der Ven, R., & Smits, J. (2011). *The demographic window of opportunity: age structure and sub-national economic growth in developing countries* (NiCE Working Paper 11-102). <https://pdfs.semanticscholar.org/a655/6eba46d83de9aeb6a0752de1922fc3328613.pdf>, erişim tarihi: 02.08.2018

- World Bank. (2013). *Türkiye’de okullarda mükemmeliyeti teşvik etmek*. <http://www.worldbank.org/tr/country/turkey/publication/promoting-excellence-in-turkey-schools>, erişim tarihi: 15.09.2016
- Yaşama Dair Vakıf (2008). Türkiye “Gençlik Halleri” Araştırması. <http://en.yada.org.tr/pdf/668f097804209f466d3896939a6d5c68.pdf>, erişim tarihi: 21.10.2016
- Yaşar, E., & Gezer, M. A. (2014). Türkiye’nin orta gelir tuzağına yakalanma riski ve bu riskten kurtulma önerileri. *Maliye Dergisi*, (167), 126–148.
- YÖK (2019). Erişim tarihi: 30.10.2019, Yükseköğretim Kurulu Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi web sitesi: istatistik.yok.gov.tr